

Lise Busk-Jensen og Tine Andersen

Den fortrængte virkelighed

Anmeldelse af

Claes Kastholm Hansen: Den kontrollerede virkelighed, Akademisk Forlag 1976, 120 s.

„Situationen er da den omkring 1830, at idealismen er det fælles samlingspunkt, herudfra må virkeligheden anskues, men fra betragtningen af virkeligheden må ideen deduceres ...../.../ Den naturalistiske idealisme er absolut dominerende“.

Claes Kastholm Hansen: „Den kontrollerede virkelighed“ (s. 41).

„Den klasse, som råder over midlerne til materiel produktion, disponerer tillige over midlerne til åndelig produktion.../.../ De herskende tanker er ikke andet end det ideelle udtryk for de herskende materielle relationer“.

Marx/Engels: „Den tyske ideologi“.

Claes Kastholm Hansen (herefter CKH.) gør sig i sin bog om den litterære offentlighed i Danmark i årene 1830 til 1840 stor umage for at ekspliciterer sit eget teoretiske grundlag. De problemer, der skal tages op, og de teser, CKH. støtter sig til, lægges frem i indledningen og diskuteres løbende bogen igennem. Når den alligevel efterlader læseren med en række fundamentale spørgsmål ubesvarede og uden nogen egentlig fornemmelse af afklaring i forhold til emnet, hænger det sammen med, at det grundlag, der så omhyggeligt gøres rede for, ikke er bogens virkelige grundlag. Udvalget af tekster, og den måde de behandles på, er bestemt af et sæt af holdninger til litteratur og litteraturkritik, som på ingen måde hverken ekspliciteres eller diskuteres i bogen. De spørgsmål, bogen tilsyneladende sætter sig for at besvare, er ikke virkelige udgangspunkter for analyserne, men kun adækvate spørgsmål i forhold til de svar, som CKH. i forvejen havde – og et andet sted fra. Når vi her skal omtale bogen, nødes vi derfor til at påtage os en dobbeltfunktion. Dels skal vi prøve at referere dens indhold stort set på dens egne præmisser for dermed at udfylde anmelderens funktion; dels skal vi tage

kritisk stilling til den litteraturteori – eller mere omfattende: den kulturkonception – som er den egentlig afgørende, både for det emne CKH. har valgt at tage op, for den behandling det får, og for de resultater der kommer ud af det. Det er en vigtig opgave for kulturarbejdere idag at *afmystificere* den dominerende borgerlige kultur ved at påvise dens funktion som ideologi, og at insistere på at den som sådan kun kan analyseres og forstås som *en bevidsthedsmæssig bearbejdelse af en konkret historisk epokes samfundsmæssige forhold*. CKH.s bog yder intet bidrag her til. Den godtager litteraturens og den litterære kritiks udsagn som almengyldige, i stedet for at diskutere dem i sammenhæng med det de er udsagn om: en given klasses sociale virkelighed i en specifik historisk periode.

Bogens udgangspunkt er det faktum, at danske forfattere begynder at skrive romaner fra midten af tyverne i sidste århundrede. Poul M. Møllers „En dansk students eventyr“ (1824) anses normalt for at være den første finlitterære danske roman. Ud fra den rigtige tanke, „at når noget nyt vinder indpas og uomgængeligt etablerer sig, må jordbunden være beredt for det“ (s. 9), har CKH. påtaget sig at undersøge periodens litteraturkritiske materiale for at få svar på følgende to spørgsmål: „Hvorfor får netop på denne tid det tilbud, som den udenlandske roman repræsenterer, aktualitet for dansk litteratur?“, og „hvilke forhold får da denne nye genre til tidens officielle æstetiske norm, således som den kan udledes af samtidskritikkens generelle praksis?“ (s. 9). De to spørgsmål viser allerede, hvad det er for en „jordbund“, CKH. vil grave i, nemlig i de danske *digtere* og i de danske *kritikere* eller kulturskribenter, og et blik på indholdsfortegnelsen bekræfter dette. Bogen har fire hovedafsnit samt indledning og konklusion, en idehistorisk læsning af periodens *litterære kritik* på 33 sider, et afsnit om W. Scott og hans *genre-historiske* betydning på 8 sider, et afsnit om Goethe som *de herskende ideers* fader på 6 sider og endelig et afsnit med *analyser af syv danske romaner* fra perioden på 41 sider. Alligevel er det hverken kritikhistorie, genrehistorie, idehistorie eller romananalyser, der er CKH.s ærinde. „*Virkelighedsproblemet* er afhandlingens hovedemne“, hedder det i indledningen, men hvad dækker da dette noget kryptiske begreb over? For at gøre rede for det, er vi nødt til at skitsere en række af CKH.s synspunkter fra bogen på

en meget summarisk måde. Hvis bogens hovedlinier skal fremstå klart i referatet, er en relativt grov forenkling uomgængelig. Den er imidlertid forårsaget af de uklarheder i bogens eget oplæg, som vi har omtalt, og er ikke et led i en polemik.

Bogens hovedtanker er for os de følgende:

Der sker en „generel materialisering af samfundslivet“ (s. 10) efter 1830 i Danmark. Den samme udvikling havde fundet sted i Europa nogen tid før. Der sker også en politisering i forbindelse med stænderforsamlingernes indførelse i 1834, og den „slår ind som en anfægtelse i åndslivet, mærkbart i den litterære kritik ...“ (s. 10). Materialiseringen viser sig i romanlitteraturen, især i Frankrig (Hugo) men også i England (Byron) og i Tyskland (Heine). Denne materialistiske eller *realistiske* tilværelsesopfattelse bliver en anstødssten for den litterære kritik. Det er CKH.s pointe, at kritikens massive afvisning af den realistiske roman og dens forsøg på at fastholde det idealistiske livssyn, er et *krisesymptom*; kritikken aner, at noget nyt er på vej, men søger at holde fast ved sine gamle idealer. CKH. viser med eksempler fra de litterære tidsskrifter, hvordan det idealistiske, harmoniske livssyn søges hævet, og hvordan enhver form for materialisme eller realisme i kunsten søges miskrediteret, men han end ikke forsøger at forklare, hvorfor det forholdt sig sådan. Forholdet begrundes udelukkende i de implicerede kritikeres smag.

CKH. arbejder kun med to grupper af ideer og skribenter. På den ene side findes der idealisme, kristen moral, harmoni, ånd og forsøg på objektivering, dvs. sammensmeltning af det individuelle og det almene, på den anden side er der „realisme, naturalisme, materialisme, partikularisme, atomisme“ (s. 62) og subjektivitet. Han betragter nu den første gruppe skribenter som tidens førende og normangivende æsteter, hvorimod den anden gruppe kun nævnes for at sætte idealisterne i relief. Iøvrigt bestemmes de idealistiske æsteter udelukkende gennem deres egne udsagn, hvoraf vi ikke får kendskab til overvældende mange, og så som materialisternes modsætninger og modstandere. Derudover tilbageføres deres teorier og smag simpelthen til Goethe. Så mener CKH. at have gjort rede for, hvor alle de ideer kommer fra! Vi vil ikke her i detaljer gøre rede for CKH.s redegørelse for den filosofiske idealisme, da han vitterligt intet tilføjer den helt

traditionelle og gængse forståelse af den sag.

Materialiseringen af samfundslivet slår ind i de skønlitterære forfatterskaber. De syv romananalyser skal vise, at det ikke lykkes forfatterne at forsonne modsætningerne i deres egne virkelighedsopfattelser; CKH. søger krisesyntomer også dér. Carl Baggers „Min broders levned“ (1835) og H. C. Andersens „Improvisatoren“ (1835), „O.T.“ (1836) og „Kun en spillemand“ (1837) er på forskellig måde afgørende influeret af omtalte materialisme, mens Carsten Hauchs „Wilhelm Zabern“ (1834), Henrik Hertz' „Stemninger og tilstande“ (1839) og Carl Bernhards „Lykkens yndling“ (1837) stræber efter at bekræfte de herskende litterære normer.

CKH. har i de to hovedafsnit, det om den litterære kritik og det med romananalyserne, kunnet vise, hvordan materialismen kommer snigende og medfører krise inden for de to områder af åndslivet. De to andre afsnit, der begge er ganske korte, knytter sig som forklarende led til denne fremstilling. Scott-afsnittet skal vise, hvordan og af hvem den realistiske roman blev *udformet*, Goethe-afsnittet skal vise den idealistiske filosofis oprindelse. CKH. prøver nu ikke at sætte de to områder, romanskriivningen og kritikken, i forbindelse med hinanden. De to hovedafsnit i bogen står *ufordimlede* over for hinanden. Det er dog så her at „virkelighedsproblemet“ viser sin berettigelse som bogens „egentlige“ emne. Virkelighedsproblemet er det fælles for de behandlede åndsprodukter; måske har CKH. også søgt at få et videre og mere „alment-menneskeligt“ perspektiv i sine undersøgelser. Det havde også været en udmærket ide at finde ud af, hvordan samfundsmæssige forhold manifesterer sig på forskellige niveauer i den bevidsthedsmæssige produktion. Men det er ikke det CKH. har gjort.

Det spørgsmål, man kunne stille til såvel de forskellige romanforfattere i perioden som til CKH., er dels hvordan „virkelighedsproblemet“ udspringer af digternes egen placering i den samfundsmæssige totalitet, og dels hvorfor virkeligheden overhovedet bliver et problem for digterne, deres kritikere og det læsende publikum. Hvad er det for forhold i det „liberalistiske vækstsamfund“, som CKH. betegner det, der betinger en krise i digternes og borgerskabets virkelighedsopfattelse? Hvorfor med-

fører den samfundsmæssige udvikling et brud med harmonitænkningen og troen på den store, ordnende verdensånd? Hvilken sammenhæng er der mellem digternes placering i denne udvikling og den måde, de fremstiller udviklingen på? Når fiktionslitteraturen bygges op over modsætningspar som seksualitet / kærlighed, ånd / sanselighed, følelse / fornuft osv., hvilke konkrete modsætninger skjuler der sig da bagved? CKH, hverken stiller eller besvarer disse spørgsmål. Efter vores mening må de danne udgangspunkt for enhver analyse og fremstilling af den litterære produktion i en bestemt periode. Det er især uomgængeligt ved behandlingen af en periode som den foreliggende, hvis der overhovedet skal kunne tilføjes noget nyt til tidligere traditionelle fremstillinger af samme tidsrum. (F. eks. Rubow „Dansk litterær kritik“ og Møller Kristensen „Den dobbelte Eros“.)

At landet omdannes til et „liberalistisk vækstsamfund“ vil mere præcist sige, at den igangværende etablering af den kapitalistiske produktionsområde og den dermed sideløbende nedbrydning af den feudale for alvor tager fart i den store kornsalgsperiode, der indledes sidst i tyverne. Den lange krise fra 1800 til 1830 inden for såvel industri som handel og landbrug havde samtidig bremset den politiske udvikling. Bedringen af landbrugets konjunkturer betyder også en fornyet blomstring for handelskapitalen, og sidst i trediverne begynder den kapitalistiske vareproduktion at aftegne sig.

Denne udvikling sætter i sig selv et virkelighedsproblem, nemlig forholdet mellem væsen og fremtrædelsesform. Udviklingen styres *tilsyneladende* af en stærk enevældig statsmagt – med kongen i spidsen som Guds stedfortræder på jorden –, ideen og moralen stammer fra Gud, men passer også til den enevældige stat. I virkeligheden udvikler samfundet sig imidlertid efter den opkommende kapitalismes egne indre lovmæssigheder, hvor det anonyme marked er den styrende instans, og hvor „spidsborgerne“, som Heiberg så hånligt kaldte dem, udgør den revolutionære klasse i en reaktionær halvfeudal samfundsstruktur.

Det er ikke længere mennesker forsamlede i landsbyer og laug, der planlægger og udfører produktionen af livsfornødenhederne. Derimod er det private og adskilte enkeltindivider, der producerer uafhængigt af hinanden, og først i udvekslingen af deres pro-

dukter, der har antaget vareform, træder de i samfundsmæssig forbindelse med hinanden. Den fornemmelse af materialisme, der kendetegner tredivernes digtere og kritikere, hænger uløseligt sammen med den tingsliggørelse, der er sat af den kapitalistiske produktionsmåde. Det forøgede vareudbud hænger så igen sammen med opkomsten af nye klasser – borgerskab, bønder, uafhængige håndværkersvende og et forøget pjalteproletariat. De lag der står uden for produktionssfæren og som kun lejlighedsvis kommer i berøring med cirkulationssfæren, det vil især sige lag knyttet til statsmagten som embedsmænd, akademikere, kunstnere o. a., opfatter derfor materialismen som knyttet til de opkommende klasser. Det er i første omgang ikke vareudbuddet som sådan de frygter, snarere er det de klasseforskydninger og vigtigere den magtforskydning der aftegner sig. De opkommende klasser angriber i stigende grad det enevældige system og den produktionsmåde det er et led i.

For at forstå digternes placering i denne udvikling er det vigtigt at vide, at enevælden som den offentlige myndighed i den kapitalistiske produktions opgangsfase understøtter, styrer og regulerer vilkårene for den private produktion. I det øjeblik den økonomiske sfære har udviklet sig tilstrækkeligt, kræver borgerskabet indsigt i og kontrol med den politiske statsudøvelse. Dette krav ytrer sig i opkomsten af den borgerlige offentlighed i tredivernes og fyrrerne og sættes endeligt igennem med statsomvæltningen 1849. Periodens digtere står på en måde uden for denne proces, deres læsepublikum er i bevægelse, hvilket den store interesse for Scott og Goethe viste. Netop i tredivernes hvor den økonomiske aktivitet for alvor tager til, står digterne vakkende mellem de til enevælden knyttede klasser – godsejere og statsembedsmænd – og de opkommende, nye progressive klasser – borgerskab og bønder. Samtidig har de hele deres forestillingsindhold fra den sfære, hvor de tilbringer størsteparten af deres liv: *Den borgerlige families intimsfære*, og dens selskabelige omkreds. Derfor bliver tidens problemer af dem tematiseret som individuelle, psykologiske intimsfæreproblemer; forskydningerne i deres klassetilhørsforhold (hvilket i sidste instans er emnet for deres romaner) opleves og fremstilles af dem, som om de afgøres af personlige egenskaber eller evt. mangel på samme. H. C. Andersen ser således den sociale opstigen som bestemt dels af

skæbnen og dels af ens egne evner til at hæve sig over materialismen og seksualiteten i de lavere klasser. Valget stod for ham mellem driftstilfredsstillelse og aksept i de dannedes klasse (for nu at sige det lidt forenklet). Den litterære kritiks krav om beskrivelser af harmoni, idealitet og himmelsk kærlighed kunne ikke honoreres af tidens romanforfattere, dertil var den borgerlige families „menneskelighed“ for umenneskelig. Familien var som den øvrige del af den sociale virkelighed for modsætningsfyldt. På den ene side fremstod den som stedet for kærlighed, harmoni og tryghed, på den anden side var den en tvangsmæssig socialiseringsinstans, hvor mulighederne for behovstilfredsstillelse var yderst beskedne. Og endelig kunne den ikke fuldstændigt skærme mod de politiske modsætninger og den øvrige „uharmoniske“ samfundsudvikling, som gik for sig „uden for“ familien.

Den historiske virkelighed nævnes i CKH.s bog, men reelt er den fraværende. Da vi finder, at den kun er omtalt for derved at legitimere de synspunkter, som er de væsentlige og styrende, og som er forankrede et helt andet sted end i en indsigt i den materielle virkelighed, vil vi give en oversigt over bogens indhold af viden om samfundsmæssige forhold, og derefter prøve at sammenholde dette med de problemstillinger som iøvrigt dominerer indholdet. Målet er at få klarhed over de grundtanker, CKH. mere eller mindre ubevidst skriver på.

Historiske forhold omtales tre steder i bogen: på siderne 10, 42-43 og 49. I indledningen bruger CKH. den historiske viden til at vise rimeligheden af den periodeafgrænsning, han har valgt. Historisk-politisk får vi følgende oplysninger:

„1830 er julirevolutionens år, tilsyneladende uden politisk betydning for Danmark; der indledes imidlertid på dette tidspunkt forhandlinger om rådgivende stænderforsamlinger, en anordning følger året efter og de første valg 1835. Tredivernes politisering slår ind som en anfægtelse i åndslivet, mærkbar i den litterære kritik og i dagbladenes emnevalg. Samtidig ses en rigorisering af censurinstitutionen. Årtiets ende markerer en foreløbig ende på den politiske kamp, næsten symbolsk udtrykt i Frederik den Sjettes død 1839“. (s. 10)

Historisk-økonomisk nævnes de stigende konjunkturer efter 1830. Dette medfører 1) en „stigende selvbevidsthed hos borger

og bonde“, 2) en forøgelse af tidsskriftproduktionen og 3) den føromtalte „materialisering af samfundslivet“.

Man spørger sig selv, hvordan CKH. kan nøjes med en så overfladisk og diletantisk historisk viden (21 linier ialt) og svaret findes for så vidt en halv side længere fremme i samme indledning, idet CKH. gør den svenske teolog A. Nygrens ord til sine. (Anders Nygren „Filosofi och motivforskning“ (1940)). CKH. mener som Nygren, at det er *tidsånden*, der bør efterspores. På tværs af alle modsætninger i en periode er der noget fælles, som netop karakteriserer den periode, og som adskiller den fra de tidligere og de senere. CKH. viser hermed, hvilket syn han har på historien. En atomistisk, pluralistisk historiebetragtning, der afstår fra at forstå historiens indre udvikling og lovmæssigheder. Det er således særligt påfaldende, hvordan spørgsmålet om *klasseforholdene* og dernæst, i sammenhæng med det, spørgsmålet om disse forholds udvikling, betinget af de specifikke økonomiske og politiske kræfter, slet ikke berøres. CKH. har derfor heller ingen forklaring på, hvorfor „tidsånden“ var som den var; han overvejer ikke at „tidsånden“ på ingen måde var hele tidens ånd, men kun den herskende klasses, og at *det netop er dette forhold, det er vigtigt at analysere*, altså forholdet mellem en klasse i dens historiske sammenhæng og den bevidsthedsproduktion, der hører sammen med den. CKH.s begreb „virkelighedsproblemet“ er blot det gamle begreb „tidsånden“ i en ny sprogdragt, som måske lægger den erfaring til, at tidsånden ofte konstituerer sig i et eller andet konfliktforhold til virkeligheden.

På siderne 42-43 gentages den historiske gennemgang, men med lidt større vægt på problemet om det litterære marked. Da dette problem ikke behandles systematisk, men kun berøres i et par spredte bemærkninger, der end ikke tangerer en materialistisk forståelse, vil vi lade det ligge. Ellers er det igen det „økonomiske opsving“ og de „politiske modsætninger“ i al almindelighed, der er på tale, stadig uden noget forsøg på at vise hvordan den kritik og skønlitteratur, der er bogens emne, placerer sig i forhold til opsvinget og modsætningerne. Det er da også karakteristisk, at de historiske betragtninger ender i en konklusion, der siger, at modsætningerne i politikken og økonomien *især* ytrede sig i problemet omkring trykkefriheden. Det er jo kun rigtigt, for så vidt man oplever modsætningerne i samfundet som problemer

uden for én selv, hvilket CKH. gør. Kunstnerne og kritikerne tog i virkeligheden i høj grad del i klassekampen og i den historiske udvikling. De var selv parter i modsætningerne, omend de ikke altid helt gjorde sig det klart. Hvorom alting er, det må være litteraturvidenskabens opgave at nå frem til sandheden om de virkelige kilder til den litterære produktion. CKH. gentager blot Heibergs og andres *selvforståelse*, måske endog mere naivt, fordi tiden har gjort det vanskeligere at få øje på det politiske indhold i teksterne. H. C. Andersen vidste nok, at hans romaner havde med sociale problemer at gøre, at de var indlæg i klassekampen. Hans ide om en „åndelig adel“ var et bidrag til at ophæve de modsætninger, han så pinligt havde følt på sin egen krop.

På baggrund af ovenstående vil vi hævde, at CKH. i sin bog udstiller en manglende historisk bevidsthed, der er katastrofal for netop den type undersøgelse, som han har sat sig for at lave, men iøvrigt i al humanistisk forskning. Han lader kun historien komme på scenen for – i god pluralistisk ånd – at se det litterære værk som et resultat af en række påvirkninger, hvorimellem „historien“ også får lov at gøre sig bemærket.

Hvis man ser nøjere efter, viser det sig endvidere, at CKH. gerne vil nedgøre de forsøg, der er gjort på at se litteraturen i en samfundsmæssig sammenhæng. Han tager i bogen afstand fra en marxistisk litteraturbetragtning, indirekte i den måde problemerne stilles på, og i det stofvalg der er foretaget, men i to passager også direkte. Vi vil mere indgående kommentere de to steder, der er på tale, fordi vi mener, at det er nok så vigtigt at påvise CKH.s blanke afvisning af marxistiske synsvinkler på stoffet, som at diskutere de teorier han selv forstår som sine udgangspunkter, og som han lægger frem i indledningen.

Problemstillingen er tydeligst s. 49, hvor Ian Watts „The Rise of the Novel“ (1957) kritiseres. Watt har jo netop sat rammerne for den rigtige undersøgelse af romangenren, idet han har påvist „en nær sammenhæng mellem romanens tilblivelse og industrialismens, borgerskabets stigende indflydelse“, som CKH. selv resumerer hans undersøgelser op til. Watts resultater kaldes her efter for „indsmigrende“ (?), men ni linier længere fremme fordømmes hans realismekategorier alligevel således:

„Watts realismekategorier vil uhindret – formelle som de er –

passer på 1830'ernes danske roman; men da de jo ikke udsiger (hvad Watt bevidst er gået udenom for at undgå et epistemologisk problem), hvilken ontologisk model og karakteropfattelse en roman rummer, forbliver de *udvendige* og *intetsigende*." (s. 49, vores understregninger).

Hele diskussionen af Watt bruges kun til at afvise de synspunkter, han står for. Nederst på siden resumeres den således op:

„at 30'ernes romandigtning er et blandt flere tegn på krisetilstand, delvis og *måske* overvejende begrundet i økonomisk-sociale omkalfatringer. Men det må samtidig fremhæves, at der også ligger *rent* kunstneriske (inspirationen fra Scott), eksistentielle (inspirationen fra Goethe) og forfatterindividuelle tilskyndelser til grund for den nye romans udvikling i Danmark“ (s. 49-50, vores understregninger).

Denne måde at „konkludere“ på er typisk for hele bogen. Konklusionen er ikke *syntesen af de førte diskussioner*, men nogle alment fastslåede og fortyggede dogmer (Scott, Goethe, forfatterindividualiteten) tilsat den korrekte antagelse af en sammenhæng mellem romandigtningen og den økonomisk-sociale udvikling. I gennemgangen af Scotts og Goethes romaner i kapitlerne III og IV opfattes den indflydelse disse to forfatters værker fik i Danmark nok engang som et resultat af deres store ånds evne til at lyse ud over landegrænserne. Når de to forfattere med deres værker finder en grobund i Danmark er det ikke på grund af deres store ånd, tværtimod skyldes det udviklingen i den sociale virkelighed i *Danmark*, hvor så deres værker i særlig høj grad har udtrykt de bevidsthedsmæssige forestillinger, der gør sig gældende hos det læsende publikum i Danmark.

Kritikken af Watt får ikke videre kommentarer med på vejen, men vi anser naturligvis ikke hans teorier for tilbageviste med CKH.s bog.

Det andet sted, hvor CKH. manipulerer med teksten for at undgå at behandle litteraturen som et samfundsmæssigt fænomen, er vanskeligere at få øje på, men derfor næsten vigtigere at trække frem. Eksemplet kan bruges som lærestykke i, hvordan man får indsmuglet sine holdninger i tilsyneladende værdifri undersøgelse af den litterære kritik i sidste århundrede.

Det drejer sig om den brug, CKH. gør af „Dansk Litteratortidendes“ anmeldelse (1836) af Carl Baggers „Min broders lev-

ned“ (1835), som diskuteres på siderne 22, 24 f. og 36 f. For at forstå de følgende citater er det nødvendigt at vide, at Baggers bog handler om to brødre, hvoraf den ene fører et udsvævende liv og går til grunde ved det, mens den anden følger moralens bud, bliver præst og ægter den pige, broderen har forført. Med dette stof som konkret grundlag kan vi resumere den hovedmod-sætning, som CKH. har skrevet sin bog over, og som vi tidligere har omtalt. På den ene side mente Heiberg-skolen og dermed hele den *idealistiske* litteraturkritik ifgl. CKH., at dette stof burde behandles sådan, at idéen eller den kristne moral kunne spejle sig i det. Konkret vil det sige, at „en nedadpegende side i personens væsen [skal ses] i konflikt med en opadstræbende, en sjælekamp med det gode og det onde som aktører“. (s. 25). „Månedsskrift for Litteratur“, som CKH. finder er periodens mest seriøse og repræsentative kritiske organ (s. 15) efterlyser netop i sin anmeldelse af Baggers bog „en sådan overbevisende materialisation af ideen“. På den anden side og i modsætning til Heibergskolen findes der så den fremspirende *materialisme*, som Baggers bog er udtryk for, og enkelte fremsynede kritikeres krav om fremstilling af denne.

Hvorfor har CKH. fundet det interessant at skrive en bog om denne modsætning mellem idealisme og materialisme? Vores svar er, at han selv har et standpunkt i striden. Hans behandling af anmeldelsen i „Dansk Litteraturtidende“ viser os hvilket.

Anmelderen her stiller sig i modsætning til anmelderen i „Månedsskriftet“ positivt over for Baggers bog:

„Den er nemlig en Skildring af et ungt, velbegavet og talentfuldt Menneske, der faldt som Offer for sine Udsvævelser (...)

En saadan Digtning maa kunne virke kraftigere til Moralitet, og derved til Samfundets Vel, end de fleste Udmalinger af Hverdagslivets Smaaligheder“. (cit. hos CKH. s. 25).

Ud fra det citat konkluderer CKH. nu, at der ikke – som i „Månedsskriftet“ – lægges vægt på „digtningens restituerende funktion (?), men på kunsten som borgerligt opdragelsesmiddel“. CKH. siger videre, at „Litteraturtidende accepterer bogen som en psykologisk-moralsk studie“, hvilket han så betegner som „et fald fra ideen“. Anmelderens standpunkt er, siger CKH., taget i „den humane-sociale sfære“, han stiller „et fra totalanskuelsen løsrevet moralsk-didaktisk fordringskompleks op“. Med denne

karakteristik af anmeldelsen forekommer det os allerede tydeligt, at CKH. ikke kun søger at beskrive hans synspunkter, men er i færd med at polemisere mod hans „hang til materialisme“. Denne anmelder er nemlig faktisk i færd med at give udtryk for hvad litteratur egentlig er og hvad det skal bruges til. For ham (anmelderen) er litteraturen et borgerligt opdragelsesmiddel, dvs. den udtrykker en specifik klasses erfaringer og opfylder en specifik klasses behov. Over for dette synspunkt må CKH. nødvendigvis stå af, da litteraturen for ham udtrykker almenmenneskelige og evigt gældende udsagn. At han polemiserer mod anmelderen i „Dansk Litteraturlidende“ bekræftes af den videre læsning, hvor det om anmelderen hedder: „Hans grundholdning er passiv: tiden gøres til *generalsubjekt* ...“ (s. 25). CKH.s tekst får her pludselig et stort vingefang. Når han ud af det lille oven for anførte citat kan nå frem til, at tiden for vedkommende anmelder er et generalsubjekt, må der ligge bestemte forudfattede meninger og værdinormer bag. CKH. er båret oppe af noget andet og mere omfattende end hans eget uprætentiøse projekt om at finde frem til ånden i tidens litterære kritik. I en note henviser han selv til sin kilde: Begrebet „generalsubjekt“ er ikke hans eget, men findes hos Aage Henriksen i „Den Intellektuelle“ (1974).

På s. 36 tages det samme ovenfor anførte citat fra anmeldelsen op igen. Men forinden har CKH. på en noget tendentiøs måde brugt tre forskellige citater fra andre sammenhænge til at vise, at tiden *krævede* politisk tendensdigtning. Herefter indledes afsnit 6 med følgende brug af citatet:

„En kritiker i Dansk Litteraturlidende, *der ikke ubetinget ser noget afskrækkende i det stigende krav om poesiens borgerlige nyttiggørelse*, fremsætter det synspunkt, at romanen, resp. novellen er et særligt egnet medium for behandlingen af virkelighedsnære, praktiske emner“ (s. 36, vores understregning). Stadig på baggrund af denne anmeldelse af Baggers roman i „Dansk Litteraturlidende“ fortsætter CKH. nu sine refleksioner, som skal citeres i deres helhed:

„Den succes, prosaen har i tiden, forklarer han (anmelderen) ud fra det axiom, at en bestemt genres popularitet „maa være begrundet i Tidsalderens Synsmaader og Interesser“ (Dansk Litteraturlidende 1836, p. 149). Det synspunkt, som Victor

Hugo lancerer i „Preface de Cromwell“ (1827), at litteraturen er en afspejling af kulturen og samfundet, og som er foregribet af Madame de Staël og uddybet af Sainte-Beuve etc., er denne *ikke særligt godt læsende recensent* på nippet til at formulere. Han er *den eneste i dansk samtidskritik, der trækker en direkte forbindelse mellem prosaen og væsentlige træk i samfundsudviklingen*, men han er kun en blandt utallige, som er optagede af den prosaiske genres udvikling“. (s. 36-37, vores understregninger).

Og herefter går CKH. over til at diskutere genreproblemer. Når han ikke kun undlader at følge den fremsynede kritiker, men i stedet forfølger ham, er det fordi hans (CKH.s) forhold til kunst og litteratur og deres placering og betydning i samfundet ikke er så nøgternt og værdifrit, som hans tilsyneladende eksplicitering af sine grundholdninger skulle overbevise læserne om. Bogen er ikke en fremstilling af to modsatte fløje i den litterære kritik 1830-40, den er en *kritik* af den fremtrængende materialisme og de kritikere, som kunne se noget positivt i den. Den anmelder, der af CKH. bruges som eksempel, er ikke „særligt godt læsende, fra ideen faldet, passiv“ og i et endnu ikke nævnt citat kaldes hans standpunkt (stadig ud fra samme anmeldelse) for *vulgær-idealisme*. (s. 22). Denne kraftige fordømmelse af en bestemt anmeldelse står helt for CKH.s egen regning. De nedsættende prædikater hæftes udokumenteret og uden forklaring på anmelderen, de er kun udtryk for CKH.s nutidige syn på litteraturen.

Som vi har prøvet at vise det i det foregående, medfører den tilgang CKH. har haft til sit stof – dvs. det at han ikke forsøger at forklare, *hvorfor* „virkeligheden“ blev et problem for såvel romanforfattere som kritikere i 1830erne, ud fra en undersøgelse af den materielle virkelighed og det faktum at han direkte forfølger folk der i modsætning til f. eks. Heiberg-skolen havde et mere virkelighedsnært syn på litteraturen – at han ikke driver litteraturforskning men snarere direkte historieforskning. En forvanskning der har til formål at fortrænge de reelle historiske erfaringer, der ligger i hans stof fra den omtalte periode. CKH. holder sig til at reproducere tidsalderens og den herskende classes illusioner om sig selv. Han godtager den borgerlige kulturs egen selvforståelse af at være katalysator for alment-menneske-

lige ahistoriske problemer, der går på tværs af klasser, historiske epoker osv.

Det er en form for litteraturundersøgelse, som i dag må bevæge sig med skyklapper på for ikke at lægge mærke til, i hvor høj grad den er overhalet af den historisk-materialistiske litteraturforsknings indsigter, og for ikke at fornemme, i hvor høj grad den grundlæggende tænkemåde, den søger at formidle, af 70ernes mellemlagsintellektuelle må opleves som – om ikke andet – uanvendelig til såvel selv- som samfundsforståelse.

Lise Busk-Jensen og Tine Andersen.